

УДК 378.1

[https://doi.org/10.33296/2707-0255-15\(29\)-06](https://doi.org/10.33296/2707-0255-15(29)-06)

Віра ДРАГУНОВА,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту освіти та
права Центрального інституту
післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту
освіти» Національної академії
педагогічних наук України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5074-5583>
dragunowa.v@ukr.net

КОНСАЛТИНГОВІ ПОСЛУГИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз консалтингової діяльності в закладах вищої освіти. Виокремлено сутність та понятійно-термінологічний апарат досліджуваної тематики. Розглянуто зміст понять «консалтинг», «консалтингова послуга», «функції консалтингу». Акцентовано увагу на змінах в усіх сферах життя, які рухають економіку, науку, культуру, освіту, промисловість та зумовлюють розвиток консалтингу. Зазначено, що стрімке зростання консультативних послуг зумовлює розвиток консультативної діяльності та передусім значним втратам спричиненими через допущення помилок керівниками при управлінській діяльності тощо. Сфера консалтингової діяльності в системі вищої освіти України розширилась від професійного навчання до вирішення проблем в управлінні закладом освіти, у трудових відносинах, службі в органах державної влади, соціальному забезпеченню тощо. У статті висвітлено специфіку консалтингу, розкрито особливості педагогічного консультування в сучасній освітній діяльності та виокремлено особливості надання споживачам консалтингових послуг. Розкрито суть консультативної функції, яка ґрунтується в наданні допомоги менеджерам освіти, аналізі, розробці, наданні та моніторингу ефективності реалізації запитуваних позицій. Виокремлено основні функції консалтингу в закладах вищої освіти. Охарактеризовано напрями співпраці консалтингових кампаній та закладів вищої освіти. Наголошено на правовому забезпеченні освітньої діяльності, науково-методичному супроводі освітнього процесу та управлінського консалтингу. Окреслено масштабні перетворення у всіх сферах людського життя, які надають можливість закладам вищої освіти ефективно пристосовуватись до умов змінного зовнішнього середовища використовуючи консалтингові послуги в галузі освіти, ґрунтуючись на необхідності

використання професіоналізму та більш глибокого досвіду працівників-професіоналів консалтингових організацій. Розглянуто труднощі та суперечності, притаманні становленню інформаційно-консультативного середовища закладу вищої освіти та розвитку консалтингових послуг в освітній галузі.

Ключові слова: консалтинг, консалтингова послуга, консалтингова діяльність, функції консалтингу, освітня галузь, заклади вищої освіти, управління, менеджери освіти.

Вступ. Фундаментальна трансформація суспільства в умовах невизначеності та сучасних загроз на початку третього тисячоліття актуалізувала питання відбудови усіх сфер життя, які сьогодні рухають соціально-економічну політику України, впливають на інформаційний та освітній простір. В умовах динамічного відродження держави відбувається поява та становлення на ринку економічними суб'єктами існуючих підходів до організації, модернізації, а також впровадженні технологій кризового менеджменту, здатних забезпечити досягнення ними конкурентного лідерства на різних сегментах ринку праці. Зазначені концептуальні зміни зумовили становлення і прогресивний розвиток консалтингової індустрії, яка останнім часом перетворилась не лише на потужний сектор глобального підприємництва, де сконцентрована найбільш креативна частина світового людського ресурсу, а й на важливий сегмент сфери освітніх послуг. Система консалтингових послуг галузі освіти забезпечує обмін управлінсько-економічними знаннями, високий кумулятивний ефект використання яких сприяє зростанню євроінтеграційних процесів як окремих суб'єктів освітньої діяльності, так і зкладів вищої освіти в умовах євроінтеграційних прагнень України.

Тенденції розвитку вищої освіти спрямовані на інтеграцію до єдиного європейського простору, розвиток відкритої освіти, надання консалтингових послуг, що відображається в оновленні нормативної бази (Закон України «Про вищу освіту», затвердження Національної рамки кваліфікацій (Постанова КМ

України № 1341 від 23.11.2011р. (зі змінами, внесеними згідно Постанови КМУ № 519 від 25.06.2020 р.), Накази та Листи МОН України щодо підвищення якості освіти, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, розвитку інноваційних процесів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних, практичних аспектів розвитку консалтингу, а також ефективності консалтингових послуг присвячені праці багатьох українських та зарубіжних: М. Алвессона, В. Алешнікова, Т. Амбустера, Л. Антонюка, С. Апелембаума, М. Берзкоровного, В. Білошапки, Ф. Буона, Т. Бурлаєнко, В. Верби, А. Верра, Л. Грейнера, А. Гросса, В. Давиденко, О. Дуброва, Г. Дугінця, В. Духненко, Г.Єльнікової, Т. Кальченка, Т. Кларка, С. Козаченка, Б. Корноу, М. Костера, В. Кременя, М. Кубра, Л. Кухлена, Г. Ліпшті, Д. Лук'яненко, Д. Майстра, К. Макхема, О. Марченка, Н. Ніколова, Є. Панченко, А. Поручника, Дж. Пура, Т. Решетняка, А. Старді, Ф. Стилле, Я.Столярчука, Ф. Уікхема, М. Іванова, А. Посадського, Й. Пригожина, О. Трофімова, М. Федіка, Т. Циганкова, Ф. Чернявської, О. Швиданенкої та багато інших. Теоретико-методичні основи використання та доцільності впровадження консалтингових послуг у сферу діяльності вищої освіти обґрунтовано в роботах Я. Болубаша, І. Братизенка, Т. Власюка, В. Верби, А. Гармаша, І. Грищенко, Л. Довганя, С. Коржика, В. Кременя, А. Кухарчука, В. Липова, Д. Макатьори, О. Охріменко, З. Рябової, В. Пономаренка, В. Хоменка та ін. Проте, незважаючи на значну кількість праць, присвячених дослідженню консалтингових послуг, більшість з них зосереджена на ефективності саме з точки зору консалтингової взаємодії, а питання оцінювання ефективності проєктування консалтингової діяльності з точки зору освітньої галузі залишилися практично невирішеними, зокрема, для закладів вищої освіти.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування поняття «консалтинг», визначення його особливостей та функцій, а також виявлення

перспектив і напрямів розвитку консалтингових послуг в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сфера освіти України перебуває на етапі кардинальних та широкомасштабних змін, що пов'язані з умовами глобальних викликів і сучасних загроз, інтеграцією в європейський та світовий простір, модернізацією державної підтримки освіти, трансформацією системи освіти на засадах кризового менеджменту, появою нових можливостей для розвитку й надання якісних освітніх послуг, комерціалізацією освіти. Заклади вищої освіти займають одну з найбільших ніш освітнього консалтингу, експертної діяльності та консультування в галузі фундаментальних дослідження й інноваційних розробок.

Особливості впровадження консалтингу у вищій школі все ще залишаються малодослідженими. Особливої уваги потребує проблематика розглянутої концепції консалтингової діяльності. Зокрема у дослідженнях Н. Грищенко проаналізовано проблеми формування світового ринку консалтингових послуг, з'ясувано характер, особливостей та механізмів його структурної диверсифікації в умовах глобалізації [1, с.18-21]. Особлива увага при ділена дослідженню конкуренції на ринку консалтингових послуг Ю. Рака та застосування стратегічного консалтингу в управлінні інноваційним розвитком підприємства [3].

Проблеми консалтингу в галузі освіти та управління освітою в умовах невизначеності потребує аналізу базових понять: «консалтинг», «консалтингова діяльність», «консалтингова послуга», «управління закладом освіти».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» дається таке визначення консалтингу (англ. consulting – консультування) – консультаційні послуги, діяльність з надання консультацій [4, с. 565]. У економічній енциклопедії консалтинг тлумачиться як діяльність спеціалізованих компаній із надання інтелектуальних послуг виробникам,

продавцям, покупцям (поради і рекомендації) з різноманітних питань виробничої діяльності, фінансів, зовнішньоекономічної діяльності, створення та реєстрації фірм, дослідження і прогнозування ринків товарів і послуг, розроблення бізнес-проектів, маркетингових програм, інноваційної діяльності, пошуку шляхів виходу з кризових ситуацій, підготовки статутних документів у разі створення нових підприємств і організацій тощо [5, с. 824]. Зокрема О. Осадько стверджує, що це діяльність, яка здійснюється професійними консультантами й спрямована на обслуговування потреб комерційних і некомерційних організацій, фізичних осіб у консультаціях, навчанні, дослідницьких роботах по проблемах їх функціонування і розвитку [6].

Консалтинг є досить складним багатофакторним соціальним явищем. У міру розвитку суспільства, ринкових відносин його значення постійно зростає. У широкому сенсі консалтинг може бути визначений як комплекс знань, що вможливають підтримку наукового пошуку, досліджень, постановку дослідів та експериментів, організованих задля розширення наявних та отримання нових знань, наукового обґрунтування різноманітних проектів, перевірки наукових гіпотез, встановлення закономірностей та побудови наукових узагальнень, що здійснюється з метою успішного розвитку організації [7].

Термін «консалтинг», на нашу думку, найбільш ґрунтовно висвітлює наступне визначення: консалтинг – це специфічний вид спільної інтелектуальної діяльності консультанта і клієнта, в процесі якої відбувається надання послуги з оптимізації способів реалізації інтересів особи, яку консультують, у сферах цілепокладання, діяльності щодо досягнення цілей, а також моніторингу якості та ефективності цієї діяльності; консультаційні послуги мають товарну форму і складають специфічний сектор ринку товарів і послуг [8, с.72]. По своїй сутності, консалтинг є послугою, яка має вплив на формування у клієнта конкретної мети, позиції, способу дії.

Провідною метою даної послуги є допомога, наприклад, у формулюванні реальної мети діяльності, або в досягненні визначених цілей та розв'язанні поставлених завдань тощо [9].

Сформований авторський підхід дозволяє розглядати консалтинг з урахуванням чотирьох аспектів: наукового, концептуального, адаптивного, системного, технологічного. На нашу думку, консалтинг є концептуальною системою проектування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти у вигляді консультаційних послуг для вирішення проблем управління, розвитку та функціонування в процесі взаємодії консалтингової організації та замовника. Доцільно розмежувати поняття консалтингової послуги та консалтингової діяльності, обґрунтувавши останню як елемент для проектування зовнішнього консалтингу.

Актуальність консалтингу для вищої освіти зумовлена багатоманітністю функцій, які ним виконуються. На противагу терміну «консалтинг» доволі часто, у практиці, вживають термін «управлінське консультування». Провідною ідеєю консалтингу є прийняття управлінського рішення є допомога професійних консультантів. Більшість менеджерів освіти, поєднуючи адміністративні та наукові функції, не мають достатнього досвіду й сучасних професійних знань у сфері управління та адміністрування. Разом з тим, значній частині керівного складу закладів вищої освіти значно не вистачає економічного обґрунтування управлінських рішень, що в поєднанні з реалізацією освітнього процесу впливає на якість та змістовність ефективного менеджменту сучасного закладу освіти.

Варто відзначити особливість консультаційної функції, яка полягає в розв'язанні певних управлінських проблем; виявленні й аналізі поставлених управлінських завдань; розробці пропозицій щодо їх розв'язання; здійсненні необхідних практичних заходів; моніторингу ефективності реалізації пропозицій. Наукова функція полягає в розповсюдженні сучасних наукових

досягнень та перспективного управлінського досвіду. Консалтинг в освіті виконує також дослідницьку (пошук чинників, тенденцій, закономірностей, котрі істотно впливають на результати роботи керівників закладів освіти) та посередницьку (добір ділових партнерів, виявлення перспективних об'єктів співпраці для інвестування в інноваційну діяльність закладів освіти) функції. Важливою є навчальна функція консалтингу, сутність якої полягає в підвищенні управлінської кваліфікації менеджерів закладів освіти, формування нових навичок та досвіду управління [10, с. 149-152].

Що стосується консалтингу в освіті, варто змоделювати особливості які зумовлюються специфікою системи освіти. Освітні структури надають консалтингові послуги різного характеру, як окремим особам, так і групам населення. Проте, заклади освіти й окремі працівники системи освіти виступають потенційними споживачами консалтингових послуг у сфері професійного самовдосконалення й особистісного розвитку, ресурсного забезпечення освітнього процесу та наукових розробок і досліджень, позиціонування на ринку освітніх послуг [10, с. 151].

Ф. Хміль зазначає, що основними перспективними напрямками їхньої співпраці є такі: – проведення різноманітних досліджень (соціологічних, психолого-педагогічних, маркетингових тощо) в освітній галузі або для потреб освітньої галузі; – правове забезпечення освітньої діяльності в закладах освіти різного типу й рівня; – науково-методичний супровід освітнього процесу, зокрема процесів ліцензування, атестації або акредитації освітньої діяльності; – управлінський консалтинг, включно із застосуванням засобів інформатизації систем управління закладами освіти та організацією дистанційного навчання [11, с. 34].

Дослідження консалтингових послуг доводить, що до числа освітніх структур, які надають такі послуги, належать заклади вищої освіти, науково-освітні, методичні, навчальні центри, агентства тощо. Відповідно до

Європейського класифікатора виокремимо основні види консалтингових послуг дотичних до галузі освіти. Зокрема, це послуги, загального управління та адміністрування, фінансового та економічного управління, управління людськими ресурсами, маркетинг, інформаційні технології, спеціалізовані послуги, які передбачають упровадження інновацій в систему освіти, аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, проведення психолого-педагогічного аудиту й незалежної експертизи, інформаційна та консультаційна підтримка, реалізація програм підвищення кваліфікації педагогів, допомога в розробці освітніх проєктів.

З розвитком системи вищої освіти виникала потреба в різних характерних саме для конкретного закладу послугах таких як: консультування з питань організації освітньої діяльності; супровід процесів ліцензування, атестації та державної акредитації; розробка освітніх програм, навчальних планів і програм, навчально-методичних матеріалів тощо.

Однак, враховуючи той факт, що значна кількість закладів вищої освіти відчуває необхідність консультаційної допомоги з питань управління, попит на консалтингові послуги в Україні залишається низьким. Основними причинами такої ситуації є:

- складна макроекономічна ситуація та загальне зниження ділової управлінської активності в Україні;
- відсутність культури роботи з незалежними експертами;
- низька платоспроможність замовників послуг;
- неспроможність оцінити корисність консалтингових послуг;
- відсутність гарантій конкретних результатів і позитивного ефекту від консультування;
- складність отримання об'єктивної інформації про консультаційні фірми та їх можливості [12, с.192].

Аналіз, проведений на основі експертного опитування фахівців закладів

вищої освіти, дозволив визначити вагу сегментів керованої і керуючої системи з урахуванням специфіки системи освіти. Для закладів вищої освіти сегменти менеджерської системи мають більшу вагу (0,57), ніж сегменти керуючої (0,43), що пояснюється специфікою діяльності, тривалістю операційних циклів та роллю системи вищої освіти в національній економіці. Найбільшу вагу серед сегментів керованої системи має освітня функціональна складова, адже саме вона є основою операційної діяльності. На основі такого розподілу запропоновано визначати інтегральний параметр рівня проблем закладу вищої освіти, який базується на декомпозиції проблем сегментів керуючої і керованої систем, враховує рівень виникнення (відчуття персоналом) проблеми (стратегічний, тактичний та операційний), функціональні області виявлення проблем і дозволяє оцінити складові проблематики управління для конкретного закладу. Для визначення ефективності консалтингових послуг в закладі вищої освіти запропоновано за методологічним базисом диференціації трьох показників за допомогою чотирьох параметрів, зокрема: проблем діяльності підприємства, мети консалтингу, результатів консалтингових послуг і витрат на реалізацію консалтингового проекту.

Висновок. Консалтинг в Україні є необхідним для забезпечення ефективності управління закладом вищої освіти та підвищення його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг через впровадження інноваційних технологій. Розвиток консалтингу в системі вищої освіти буде успішним за умови поліпшення макроекономічної ситуації, усвідомлення менеджерами закладів освіти економічної вигоди від взаємодії з консалтинговими компаніями, зростання популярності консалтингових послуг, підвищення довіри до очікуваних результатів консалтингової діяльності тощо. Подальші перспективи досліджень будуть спрямовані на розроблення рекомендацій щодо проектування консалтингової діяльності в закладах вищої освіти в умовах невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищенко Н.В. Формування і структуризація глобального ринку консалтингових послуг : автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.02; Київський нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2014. 28 с.
2. Грищенко Н.В. Класифікаційна ідентифікація консалтингових послуг. Економічний дискурс. 2018. № 1. с. 18–21.
3. Кленін О.В. Теорія, методологія та практика стратегічного консалтингу в системі управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія. Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2016. 309 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т.Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. –1440 с. с. 565. [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
5. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / Гол. редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Академія, 2000. Т. 1. 864 с.
6. Осадько О.Ю. Технології психологічного консультування (збірка праць). К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
7. Управлінський консалтинг: підручник / М.Ф. Безкровний та ін. Київ: Ліра-К, 2015. 335 с.
8. Рак Ю.А. Розвиток конкуренції на ринку консалтингових послуг України: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.03; Київський нац. Торговельно-економічний університет. Київ, 2015. 25 с.
9. Рябова З.В. Консалтинг у закладах освіти в умовах невизначеності. Адаптивне управління: теорія і практика: електронне наукове фахове видання, серія «Педагогіка». Випуск 13(25), 2022. [електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/user/Downloads/500-Article%20Text-1051-1-10-20230127.pdf>
10. Хоменко В.В. Консалтингові послуги в освіті. Теорія і методика управління освітою. [електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/30.pdf
11. Хміль Ф.І. Управлінський консалтинг: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2008. 240 с.
12. Капильцова В.В., Курган Т.Г. Стан, проблеми та тенденції розвитку консалтингу в Україні // Вісник Запорізького нац.унів. № 4(8). 2010. с. 189-193.

References

1. Hryshchenko N.V. Formation and structuring of the global market of consulting services: autoref. thesis Ph.D. economy Sciences: 08.00.02; Kyiv National economy University named after Vadym Hetman. Kyiv, 2014. 28 p.
2. Hryshchenko N.V. Classification identification of consulting services. Economic discourse. 2018. No. 1. p. 18–21.

3. Klenin O.V. Theory, methodology and practice of strategic consulting in the management system of innovative development of industrial enterprises: monograph. Mariupol: State Technical University "PDTU", 2016. 309 p.
4. A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language / comp. and heads ed. V. T. Busel. - K.: Irpin: VTF "Perun", 2001. -1440 p. with. 565. [electronic resource]. Access mode: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
- Prospects for the development of education in Ukraine: sociology of an illusion. [Electronic resource]. Access mode: https://smartpoll.agency/?gclid=CjwKCAiA3_BwE
5. Economic encyclopedia: in 3 volumes / Gol. editor S.V. Mocherny (rep. ed.) and others. K.: Academy, 2000. Vol. 1. 864 p.
6. Osadko O.Yu. Technologies of psychological counseling (collection of works). K.: Ed. general practitioner Gaz., 2005. 128 p.
7. Management consulting: textbook / M.F. Bezkrivnyi et al. Kyiv: Lira-K, 2015. 335 p.
8. Rak Yu.A. Development of competition in the market of consulting services of Ukraine: autoref. thesis Ph.D. economy Sciences: 08.00.03; Kyiv National University of Trade and Economics. Kyiv, 2015. 25 p.
9. Ryabova Z.V. Consulting in educational institutions in conditions of uncertainty. Adaptive management: theory and practice: electronic scientific publication, "Pedagogy" series. Issue 13(25), 2022. [electronic resource]. Access mode: <file:///C:/Users/user/Downloads/500-Article%20Text-1051-1-10-20230127.pdf>
10. Khomenko V.V. Consulting services in education. Theory and methods of education management. [Electronic resource]. Access mode: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/30.pdf
11. Khmil F.I. Management consulting: study guide. Kyiv: Akademvydav, 2008. 240 p.
12. Капылтсова В.В., Курган Т.Г. The state, problems and trends of the development of consulting in Ukraine // Bulletin of the Zaporizhzhya National University. No. 4(8). 2010. p. 189-193.

Vira DRAHUNOVA,

PhD, Associate Professor of the Department of Education Management and Law of the Central Institute of Postgraduate Education of the State Institution of Higher Education University of Educational Management, National Academy of Educational Science of Ukraine, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-5074-5583>

CONSULTING SERVICES IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article provides a theoretical analysis of consulting activities in institutions of higher education. The essence and conceptual and terminological apparatus of the researched topic are highlighted. The content of the concepts "consulting", "consulting service", "consulting functions" is considered. Attention is focused on changes in all spheres of life, which drive the economy, science, culture, education, industry and determine the development of consulting. It is noted that the rapid growth of consulting services determines the development of consulting activities and precedes significant losses caused by mistakes made by managers in management activities, etc. The scope of consulting activities in the higher education system of Ukraine has expanded from professional training to solving problems in educational institution management, labor relations, service in state authorities, social security, etc. The article highlights the specifics of consulting, reveals the features of pedagogical consulting in modern educational activities, and highlights the features of providing consulting services to consumers. The essence of the consulting function is revealed, which is based on providing assistance to education managers, analysis, development, provision and monitoring of the effectiveness of the implementation of the requested positions. The main functions of consulting in institutions of higher education are highlighted. The areas of cooperation between consulting companies and higher education institutions are characterized. Emphasis is placed on legal support of educational activities, scientific and methodical support of the educational process, and management consulting. Large-scale transformations in all spheres of human life are outlined, which enable higher education institutions to effectively adapt to the conditions of a changing external environment using consulting services in the field of education, based on the need to use professionalism and deeper experience of professional employees of consulting organizations. The difficulties and contradictions inherent in the formation of the informational and advisory environment of the institution of higher education and the development of consulting services in the educational field are considered.

Keywords: consulting, consulting service, consulting activity, consulting functions, educational industry, higher education institutions, management, education managers.